

Εθνογραφία και Λαογραφία,
Αποικιοκρατία και Σπουδές Περιοχής
Χειμερινό εξάμηνο 2024-25

**Η ανθρωπολογία ως η επιστήμη
της κατανόησης των «Άλλων»:
Εθνογραφική έρευνα
και η μελέτη της ετερότητας**

Ιωάννης Μάνος

Η Κοινωνική Ανθρωπολογία

ερευνά την κοινωνική και πολιτισμική ποικιλομορφία, τους διαφορετικούς τρόπους, δηλ., με τους οποίους οργανώνουν τη ζωή τους οι άνθρωποι **σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου** με στόχο να **κατανοήσει** τις σχέσεις ανάμεσά τους και τις συνολικές **ομοιότητες και διαφορές** των κοινωνιών και πολιτισμών

Η Κοινωνική Ανθρωπολογία: Ποιο είδος γνώσης αναζητώ;

- Πως βιώνουν οι άνθρωποι τη ζωή τους από τη δική τους σκοπιά
- Πως περιγράφουν την εμπειρία τους

Η Κοινωνική Ανθρωπολογία: Ποιο είδος γνώσης αναζητώ;

- Με ποιους τρόπους ορίζει η κάθε κοινωνία τις δικές της αντιλήψεις, αξίες, συμβάσεις, πρότυπα
- Ποιες ομοιότητες και διαφορές υπάρχουν εντός μιας κοινωνίας και ανάμεσα σε διαφορετικές κοινωνίες

Αντιλήψεις για το υπερφυσικό και τη μετά θάνατον ζωή...

Αντιλήψεις για την έννοια του «σπιτιού»...

Καταμερισμός της εργασίας...

Jim Olive/Pictor

Robert Frerck/Odyssey Productions

Αντιλήψεις για το ανθρώπινο σώμα και την «ομορφιά»...

Το κοινωνικό φύλο...

**Σύγχρονες τάσεις
και ζητήματα
της εθνογραφικής έρευνας**

Η εθνογραφική έρευνα

Μια **λεπτομερής μελέτη**
κατά την οποία ο/η ερευνητής/τρια βρίσκεται
σε **άμεση, καθημερινή** και με διάρκεια χρόνου **σχέση**
με τους ανθρώπους που μελετά
στον **τόπο που αυτοί ζουν, ζώντας μαζί τους**
για μία, όσο το δυνατόν μεγαλύτερη, χρονική περίοδο

Η εθνογραφική έρευνα

με στόχο να βιώσει τον **τρόπο ζωής**
τους, να τον **κατανοήσει** μέσα από
τη **δική τους σκοπιά** και να τον
περιγράψει

Η εθνογραφική έρευνα

Η εθνογραφική έρευνα δίνει
έμφαση στον τρόπο που οι ίδιοι
οι άνθρωποι βιώνουν και
περιγράφουν τη ζωή τους

Σύγχρονες τάσεις και ζητήματα της εθνογραφικής έρευνας

- Η εθνογραφία εξετάζει το «γίγνεσθαι», δηλ. τη διαδικασία και υπογραμμίζει τη συνεχώς μεταβαλλόμενη κοινωνική πραγματικότητα
- Η εθνογραφική επιτόπια έρευνα προσλαμβάνεται ως ένας διάλογος ανάμεσα στους δύο.

Σύγχρονες τάσεις και ζητήματα της εθνογραφικής έρευνας

Η εθνογραφική έρευνα:

- Τοποθετεί τη γνώση στο κοινωνικοπολιτισμικό και ιστορικό **πλαίσιο**, στο οποίο παράγεται
- περιγράφει και αναλύει χρησιμοποιώντας αφηρημένες έννοιες (π.χ. κοινωνικό φύλο, ταυτότητα, ενσώματες πρακτικές, κ.ά.)
- Περιγράφει και της **θέσης του/της ερευνητή/τριας** σε αυτό

Σύγχρονες τάσεις και ζητήματα της εθνογραφικής έρευνας

- Ο ερευνητής γίνεται «**συν-δημιουργός**» του πεδίου της έρευνας
- Οι πληροφορητές ως **συνομιλητές** με τους οποίους **δημιουργούμε πλαίσια επικοινωνίας**
- Οι διαφορετικοί κόσμοι του ανθρωπολόγου και του πληροφορητή αποτελούν **σύνολα διαφορετικών εμπειριών** που θα πρέπει να αλληλεπιδράσουν

Σύγχρονες τάσεις και ζητήματα της εθνογραφικής έρευνας

- **Αλληλεπίδραση** ανάμεσα στα μέλη της υπό έρευνα κοινωνίας και τον/την ερευνητή/τρια
- **Συμμετοχή** στην κοινωνική ζωή
- **Άμεση παρατήρηση** - βιωματικές εμπειρίες
- Προσπάθεια να αποτελέσουμε **μέρος των προσωπικών τους σχέσεων**
- Η **διάρκεια παραμονής** και ο **βαθμός εμπλοκής** καθορίζουν το **βαθμό κατανόησης**

Σύγχρονες τάσεις και ζητήματα της εθνογραφικής έρευνας: ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

- Αναφέρεται στην κατανόηση των ανθρώπινων πράξεων, πεποιθήσεων και πολιτισμικών πρακτικών μέσα στο **συγκεκριμένο κοινωνικό, ιστορικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό πλαίσιο** στο οποίο αναπτύσσονται.
- Αντί να μελετά τα φαινόμενα ως απομονωμένα ή γενικά, η ανθρωπολογία δίνει έμφαση στην ανάλυση τους **μέσα στο συγκεκριμένο πλαίσιο** τους για να αποκαλύψει το νόημα και τη λειτουργία τους.

Σύγχρονες τάσεις και ζητήματα της εθνογραφικής έρευνας: ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Παράδειγμα: Η πρακτική της προίκας σε ορισμένες κοινωνίες μπορεί να ερμηνευτεί λανθασμένα ως μια απλή οικονομική συναλλαγή αν εξεταστεί εκτός πλαισίου. Όταν, όμως, αναλυθεί μέσα στο πλαίσιο της κοινωνικής και οικογενειακής δομής, μπορεί να αποκαλύψει βαθύτερες κοινωνικές και συμβολικές σημασίες που σχετίζονται με την τιμή, την κοινωνική θέση και τις οικογενειακές συμμαχίες.

Σύγχρονες τάσεις και ζητήματα της εθνογραφικής έρευνας: Εννοιολογικά εργαλεία

Ο/η ερευνητής/τρια:

- Δεν περιγράφει και δεν αξιολογεί τους «Άλλους» στη βάση των δικών του/της αξιών και κανόνων αλλά αναζητά πώς κάθε κοινωνία καθορίζει το δικός της τρόπο ζωής
- Κατανοεί ότι οι κοινωνίες και οι πολιτισμοί έχουν τη δική τους εσωτερική λογική και μπορούν να γίνουν κατανοητοί μέσα στα δικά τους συμφραζόμενα

Σύγχρονες τάσεις και ζητήματα
της εθνογραφικής έρευνας:
Εννοιολογικά εργαλεία

■ *Εθνοκεντρισμός*

■ *Πολιτισμικός σχετικισμός*

Ένα «**εμπόδιο**»

και μία «**διέξοδος**»

στην κατανόηση «Άλλων» τόπων, ανθρώπων,
τρόπων ζωής

Εθνοκεντρισμός

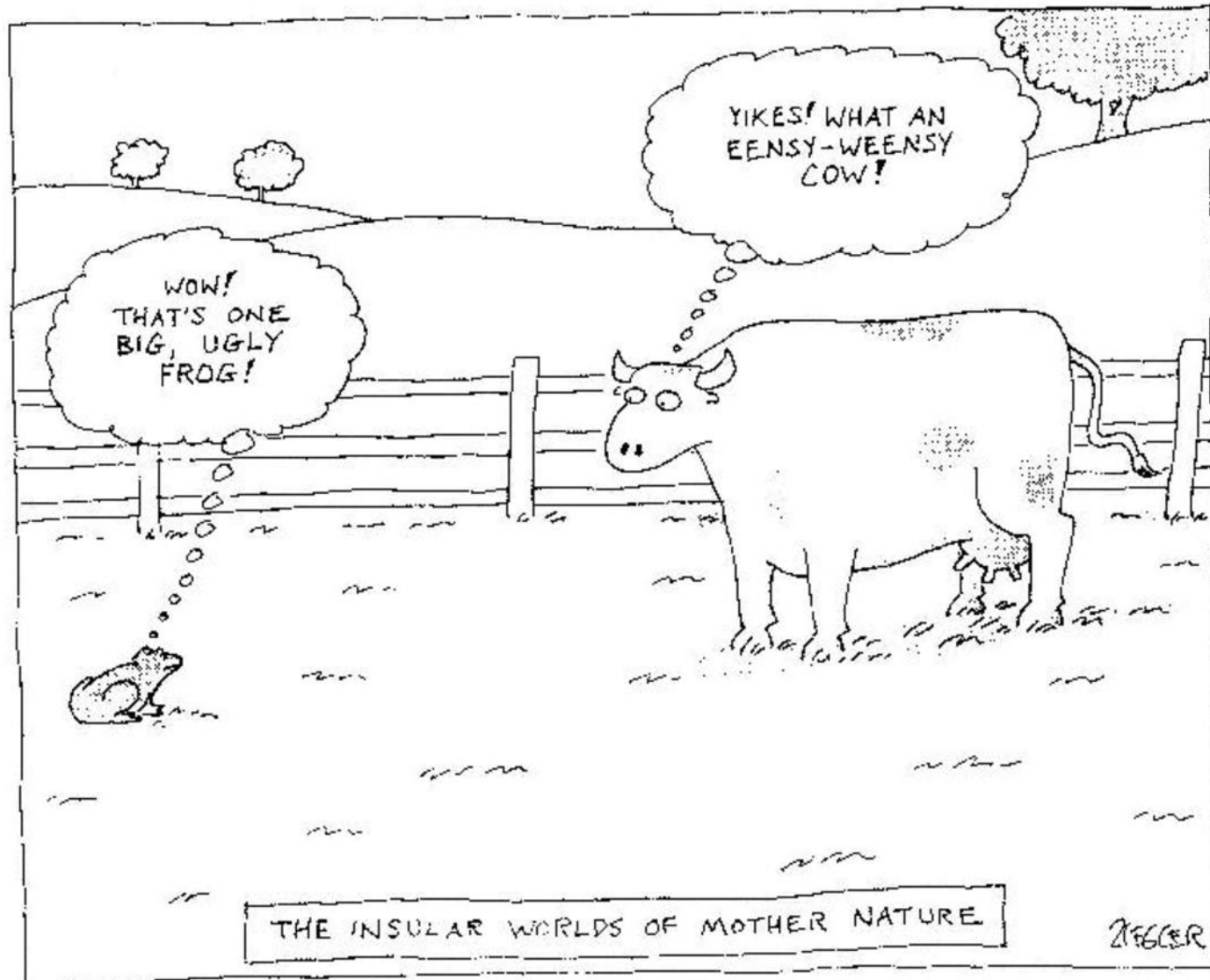
Η περιγραφή και αξιολόγηση των άλλων ανθρώπων από τη δική μας σκοπιά και βάσει των δικών μας αξιών και κανόνων

Εθνοκεντρισμός

Εθνοκεντρισμός

- Μας εμποδίζει να κατανοήσουμε τις άλλες κοινωνίες όπως εμφανίζονται από μέσα
- Δεν επιτρέπει στους άλλους να είναι διαφορετικοί από εμάς

Εθνοκεντρισμός

- Η ανθρωπολογική οπτική για την κατανόηση **δε θέτει το ερώτημα:**
«ποια είναι η καλύτερη κοινωνία»
- Αλλά γνωρίζει ότι:
κάθε κοινωνία δίνει τον δικό της ορισμό

Πολιτισμικός σχετικισμός

Οι κοινωνίες και οι πολιτισμοί έχουν τη δική τους εσωτερική λογική και μπορούν να γίνουν **κατανοητοί μόνο μέσα στα δικά τους συμφραζόμενα**

Οι κοινωνίες και οι πολιτισμοί έχουν τη δική τους εσωτερική λογική...

Πολιτισμικός σχετικισμός

Είναι αρχή μεθοδολογικού χαρακτήρα:

Μας βοηθά να ερευνήσουμε αλλά και να συγκρίνουμε κοινωνίες χωρίς να είμαστε υποχρεωμένοι να χρησιμοποιήσουμε κάποια ηθικά κριτήρια

Πολιτισμικός σχετικισμός

Δεν είναι ηθική αρχή:

Δεν υποδηλώνει ότι όλα είναι το ίδιο καλά επειδή έχουν νόημα σε μια συγκεκριμένη κοινωνία

Πολιτισμικός σχετικισμός

- **Δεν** θέτει το ερώτημα:

«αν ταιριάζει το φαινόμενο αυτό στη δική μου κοινωνία»

- **Θέτει** το ερώτημα:

«πως το φαινόμενο που ερευνούμε συνδέεται με άλλα φαινόμενα της υπό μελέτη κοινωνίας»

Η έννοια της «σύγκρισης» στην ανθρωπολογία

- Η αναγνώριση διαφορών και ομοιοτήτων, αλλά και οι κοινές αρχές ή λειτουργίες μεταξύ κοινωνιών και πολιτισμών (οικογένεια-γάμος – μονογαμία-πολυγαμία)
- Ανάδειξη **καθολικών** στοιχείων της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Αν και οι πολιτισμοί διαφέρουν, υπάρχουν κοινά χαρακτηριστικά που μπορούν να αναγνωριστούν μέσα από τη σύγκριση, όπως η ανάγκη για κοινωνική οργάνωση, επικοινωνία και πίστη σε κάτι ανώτερο)
- Κατανόηση των **μοναδικών χαρακτηριστικών** κάθε πολιτισμού

Σύγχρονες τάσεις και ζητήματα της εθνογραφικής έρευνας: Αναστοχασμός

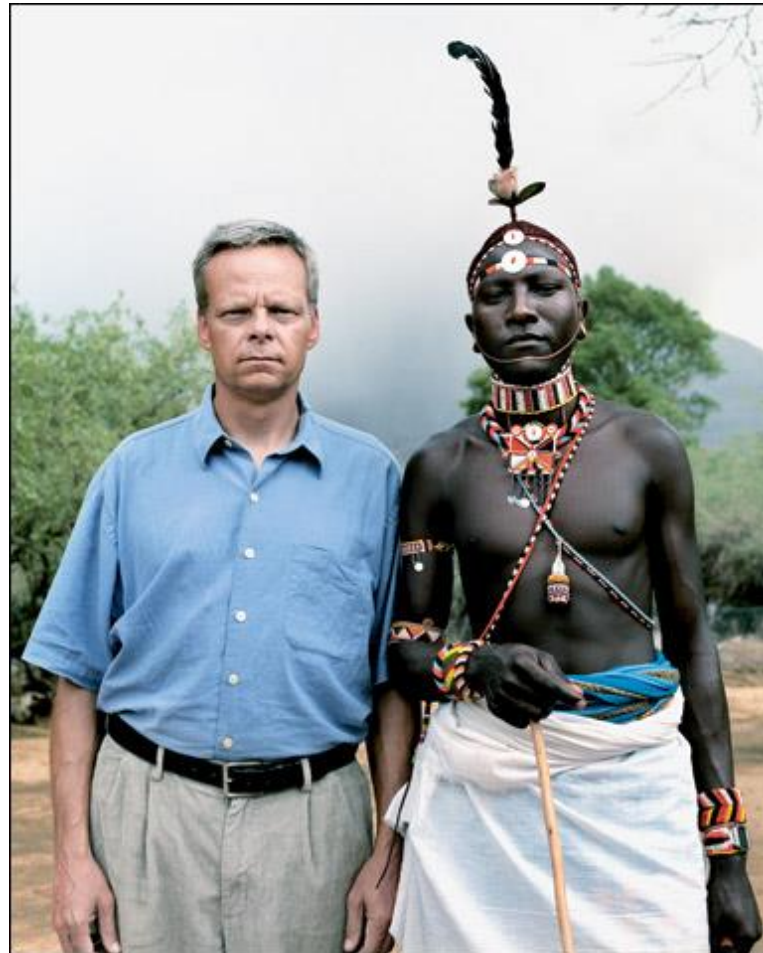
Η εθνογραφική έρευνα είναι αναστοχαστική :

- Περιγράφει και της θέσης του/της ερευνητή/τριας σε αυτό
- Ο/η ερευνητής/τρια έχει επίγνωση της θέσης και των ρόλων του/της που μπορεί να έχει στο πεδίο
- Στοχάζεται συνεχώς πώς οι θέσεις αυτές καθορίζουν την παραγωγή της γνώσης

Η έννοια της «σύγκρισης» στην
ανθρωπολογία

1. Αντιθέσεις
2. Ομοιότητες με άλλες κοινωνίες
3. Γενικεύσεις

Η έννοια της «σύγκρισης» στην ανθρωπολογία

Η έννοια της «σύγκρισης» στην ανθρωπολογία

■ Α. Αντιθέσεις

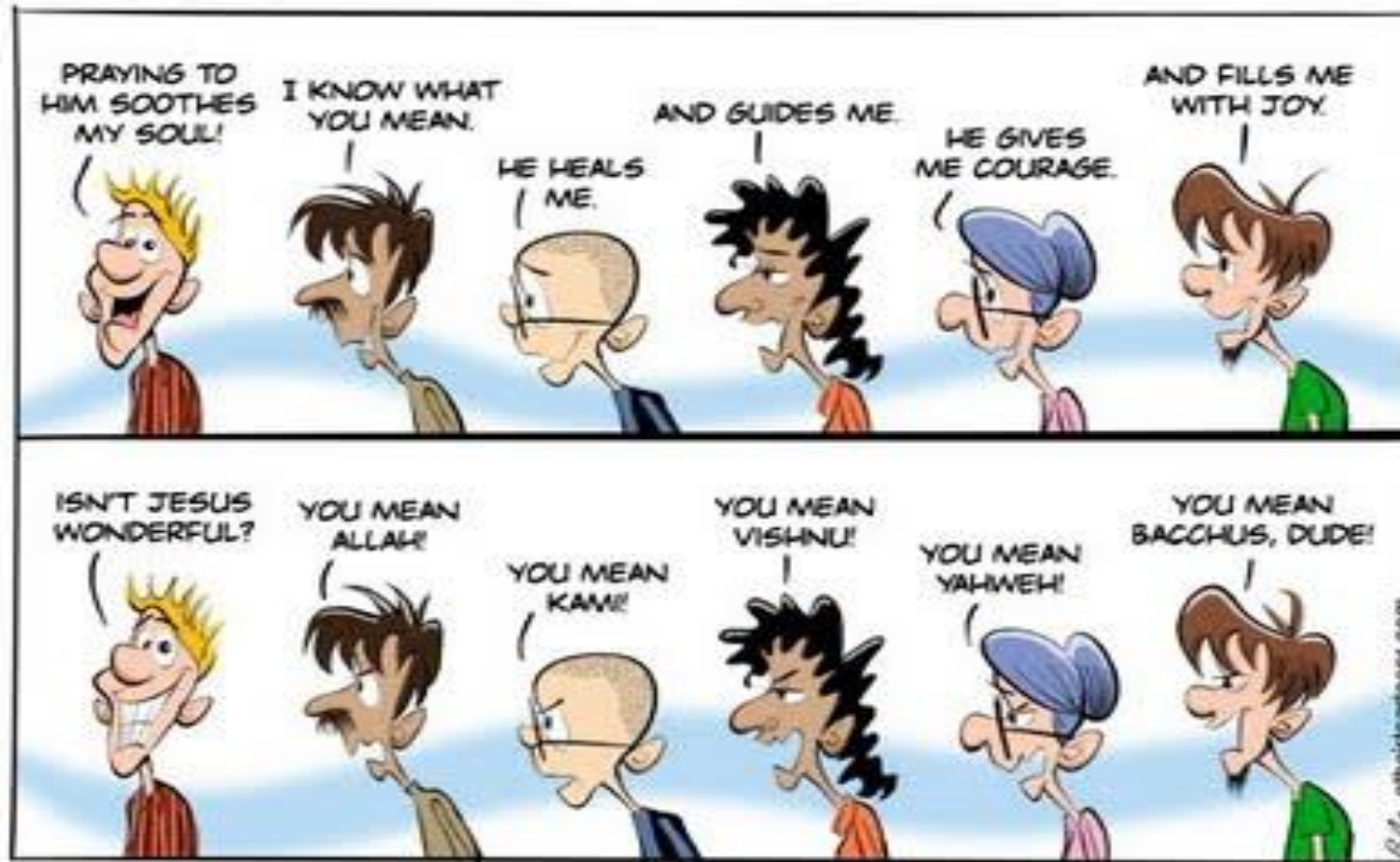
- Κανιβαλισμός και θεία κοινωνία
- Ιεραποστολικό έργο και τρομοκρατικές επιθέσεις
- Ο συμβολισμός του λευκού χρώματος

Η έννοια της «**σύγκρισης**» στην
ανθρωπολογία

■ Β. Αναζήτηση των κοινών στοιχείων

- κανόνες για την αιμομιξία
- διάκριση ανάμεσα στα φύλα και ρόλους τους
- απαγόρευση κάποιων τροφών
- ταξινόμηση ανάλογα με την ηλικία

Η έννοια της «σύγκρισης» στην ανθρωπολογία

Η έννοια της «σύγκρισης» στην ανθρωπολογία

- *Παράδειγμα:* Οι ανθρωπολόγοι έχουν βρει ότι σε πολλές κοινωνίες οι τελετές μετάβασης (π.χ., γάμοι, τελετές ενηλικίωσης) επιτελούν την κοινωνική λειτουργία της ένταξης των ατόμων σε νέους κοινωνικούς ρόλους, κάτι που είναι κοινό μοτίβο σε διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια.

Η έννοια της «σύγκρισης» στην ανθρωπολογία

Η έννοια της «σύγκρισης» στην ανθρωπολογία

■ Γ. Οι Γενικεύσεις

- η έννοια της επιθετικότητας – «βιολογικά ανεπτυγμένη ιδιαίτερα σε άνδρες» - κοινωνίες που δεν έχουν καν στο λεξιλόγιό τους την έννοια της επιθετικότητας,
- η έννοια της οικονομικής ευημερίας και του πλούτου
- ο θεσμός του γάμου, η «ρομαντική» αγάπη και οι γάμοι με συνοικέσιο